

TÜRKÇE ÖĞRETMENİ ADAYLARININ HAZIRLADIKLARI OKUMA ETKİNLİKLERİNE METİNDİLBİLİMİN ETKİSİ

THE EFFECT OF TEXTLINGUISTIC ON THE READING ACTIVITIES PREPARED BY TURKISH
TEACHER CANDIDATES

Serpil ÖZDEMİR

*Doç. Dr., Bartın Üniversitesi Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı,
ORCID 0000-0002-8063-8690*

ÖZET

Metindilbilim, dilbilgisi unsurlarının metin oluşturmadaki işleyişini ortaya koymaktadır. Bu işleyiş görebilmek için sırasıyla metnin küçük ölçekli yapı, büyük ölçekli yapı ve üst yapı özelliklerinin tanınması gerekmektedir. Küçük ölçekli yapıda metnin bağlaç özellikleri incelenmekte, dil bilgisi unsurlarının hangi işlevi gerçekleştirdikleri betimlenmektedir. Büyük ölçekli yapıda bağdaşıklık özellikleri incelenmekte, metnin anlamının nasıl oluştuğu belirlenmektedir. Üst yapıda metnin genel düzeni incelenmekte, metnin iletişimsel amacına göre nasıl planlandığı belirlenmektedir. Metindilbilimsel incelemeler metnin dil bilgisi unsurlarının işlevini sezdirmede, söz varlığını geliştirmede, metnin konusunu, ana düşüncesini, planını belirlemede, özetini çıkarmada, türünü tanımda öğrenciye zengin ipuçları sunmaktadır. Bu nedenle metindilbilimsel ölçütler, Türkçe öğretiminde okuma eğitiminin kazanımlarını gerçekleştirmek için öğretim uygulamalarına taşınmalıdır. Bu araştırmanın amacı metindilbilim bilgisinin Türkçe öğretmeni adaylarının hazırladıkları okuma etkinliklerine etkisini incelemektir. Araştırma, deney öncesi desenlerden ön-son test kontrol grupsuz desen ile yürütülmüştür. Araştırmaya bir eğitim fakültesinin 3. sınıfında okuyan 41 öğretmen adayı katılmıştır. Araştırma 14 hafta sürmüştür. Deneysel işlemler sürecinde metindilbilimsel ölçütler tanıtılmış ve konuyla ilgili olabilecek etkinlikler örneklenmiştir. Araştırma sonucunda öğretmen adaylarının öntestte okuma kazanımları ile ilgili 271 etkinlik yazdıkları, bu etkinliklerden 18'inin metindilbilimsel özellikler gösterdiği belirlenmiştir. Sontestte okuma kazanımları ile ilgili 423 etkinlik yazdıkları, 270'inin metindilbilimsel özellikler gösterdiği görülmüştür. Aradaki fark istatistiksel olarak anlamlıdır. Metindilbilimsel bilginin Türkçe öğretiminde nasıl kullanılacağı derslerde örneklenmesi, araştırmacılar tarafından örnekli çalışmalara yayınlarda yer verilmesi, Türkçe Ders Öğretim Programı'nın öğretici açıklamalar ve etkinlik örnekleri ile desteklenmesi önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Türkçe Öğretmeni Adayları, Okuma Etkinlikleri, Metindilbilim

ABSTRACT

Textlinguistic reveals the functioning of grammatical elements in creating text. In order to see this process, it is necessary to recognize the micro-scale structure, macro-scale structure and superstructure features of the text, respectively. In the small-scale structure, the coherent features of the text are examined and the function of the grammar elements is described. Coherence features are examined in large-scale structure, and how the meaning of the text is formed is determined. In the superstructure, the general layout of the text is examined and how the text is planned according to its communicative purpose is determined. Textlinguistic studies offer rich clues to the student in intuiting the function of the grammar elements of the text, developing the vocabulary, determining the subject, main idea, plan of the text, making its summary, and recognizing its type. For this reason, textlinguistic criteria should be carried into teaching practices in order to realize the achievements of reading education in Turkish teaching. The aim of this research is to examine the effect of textlinguistic knowledge on reading activities prepared by Turkish teacher candidates. The research was carried out with the pre-posttest design without control group, which is one of the pre-experimental designs. The research lasted 14 weeks. In the experimental process, textlinguistic criteria were introduced and activities that could be related to the subject were exemplified. In the pretest, it was determined that pre-service teachers wrote 271 activities related to reading achievements, and 18 of these activities showed textlinguistic features. In the posttest, it was seen that they wrote 423 activities related to reading achievements, and 270 of them showed textlinguistic features. The difference is statistically significant. It is

suggested that how textlinguistic knowledge can be used in Turkish teaching should be sampled in lessons, exemplary studies should be included in publications by researchers, and supporting the Turkish Curriculum with instructive explanations and examples of activities.

Keywords: Prospective Turkish Teacher, Reading Activities, Textlinguistic

GİRİŞ

Öğretim programları, öğrencide geliştirilmek istenen becerileri kazanımlarla ifade etmektedir. “Kazanımlar öğrenme süreci içerisinde planlanmış ve düzenlenmiş yaşantılar sayesinde öğrencilerde görülmesi beklenen bilgi, beceri, tutum ve değerlerdir.” (MEB, 2009, 19). Kazanımların gerçekleştirilmesi için öğretim sürecinde düzenlenmiş yaşantılar oluşturmak gerekmektedir. Yapılandırmacı öğretim, bilginin dış dünyada somut bir şekilde bulunmadığını, bireyin çabalarıyla oluştuğunu kabul etmektedir. Bu anlayış sonucunda eğitim öğretim sürecinde mekanik alıştırmalardan etkinliğe geçilmiştir. Etkinlik, öğrencinin öğrenme sürecine yaparak, yaşayarak dâhil olmasını, yani etkin olmasını gerektirmektedir. Kazanım sonuç konumundayken, etkinlik bu sonuca ulaşmada yararlanılacak araç konumundadır.

Türkçe öğretiminde okuma kazanımları akıcı okuma, söz varlığı ve anlama ile ilişkilidir. Okuma eğitimi bağlamdan yararlanarak sözcüklerin anlamını tahmin etme, geçiş ve bağlantı ifadelerinin anlama katkısını değerlendirme, metnin konusunu, ana ve yardımcı düşüncelerini belirleme, türünü ayırt etme, metni özetleme, metne yeni bir başlık belirleme gibi kazanımlar içermektedir. Bu kazanımlara ulaşmak için ders kitaplarında, öğretmenlerin ve öğretmen adaylarının ders planlarında öğretimsel etkinlikler tasarlanmalıdır. Ancak yapılan araştırmalar öğretimsel etkinlik adı altında kazanımların aynen tekrar edildiğini göstermektedir. Dilidüzgün (2010), 2007 basımı Türkçe ders kitaplarındaki etkinliklerin %72,7'sinin kazanımlarla birebir örtüştüğünü, öğrenciden doğrudan kazanıma ulaştığını gösteren sonucu beklediğini belirlemiştir. Özetleme ile ilgili araştırmalarda ders kitaplarında özetleme öğretilmeden öğrencinin özet yazmasının istendiği (Dilidüzgün, 2013a; Karadağ, 2019; Kaya, 2021; Ülper ve Karagül, 2010), konu ve ana fikir öğretimi konusunda da öğretimsel süreçlerin işletilmediği, öğrenciden doğrudan performans beklediği görülmektedir (Kaya, 2021). Okuma eğitiminde kazanıma ulaştıran etkinlikler tasarlamak için kazanımın alt boyutlarının belirlenmesi ve bu boyutların etkinlik olarak öğrenciye sunulması gerekmektedir. Metinlerle yürütülen okuma eğitimi çalışmalarının kazanım görünümü, öğrencinin doğrudan performans göstermesine dayalı etkinliklerden uzaklaşması için metindilbilimden yararlanılabilir.

Metindilbilim, bir metni metin yapan ölçütlere odaklanmaktadır. Bu yaklaşıma göre sonsuz seçeneğin içinden seçilen dil bilgisi ve sözcük unsurlarının metin olabilmesi çok katmanlı bir yapıyla açıklanmaktadır. Buna göre metinler küçük ölçekli yapı, büyük ölçekli yapı ve üst yapı unsurlarının uyumuyla oluşmaktadır. Küçük ölçekli yapı, metnin yüzey yapısını oluşturan dil bilgisel ve sözcüksel bağlaşıklık düzenidir. Küçük ölçekli yapının dil bilgisel bağlaşıklığını sağlayan unsurlar; gönderimler, eksilteli dil kullanımları, değiştirimler, bağlaçlar, benzer cümleler, metinde zamanın nasıl kullanıldığı ve işlevsel tümce yapılarıdır. Sözcüksel bağlaşıklık yinelemelerle ve eşdizimsel örüntülemelerle oluşmaktadır. Büyük ölçekli yapıyı metnin genel anlamı ve içeriği oluşturmaktadır. Bu yapı aynı zamanda metnin derin yapısıdır. Metnin büyük ölçekli yapısını oluşturan unsurlar metnin işlevi, başlığı, konusu, anahtar sözcükleri, ana düşünce tümcesi, konu değişimi belirleyicileri, içerik şeması, üslubu, özeti ve sonuç tümcesidir. Üst yapı metnin planıdır. Metnin iletişimsel amacına göre yapısının nasıl düzenlendiği ile ilgilenmektedir (Dilidüzgün, 2017).

Metindilbilimsel ölçütleri tanımak, Türkçe öğretiminde kazanımlara ulaşma aracı olarak kullanılacak pek çok etkinlik düzenlemeyi sağlayabilir. Küçük yapı ölçütleri dil bilgisinin işlevsel olarak öğretilmesine, sözcükte anlamla ilgili kazanımlara yönelik olarak kullanılacak özelliklere sahiptir. Ayrıca küçük yapı incelemeleri metnin ana bölümleri, olay veya düşüncelerin nasıl geliştiği, başlığın neden öyle seçildiği konularında öğrencilerde farkındalık oluşturabilir. Metnin biçimsel ve anlamsal yapısını metnin işlevi belirlediği için küçük yapı ölçütlerine dayalı etkinlikler, büyük yapıyı daha kolay anlamayı sağlayacak özellikler taşır. Örneğin metnin sözcüksel bağlaşıklığı incelendiğinde metnin anahtar sözcükleri, başlığı ve konusu belirginleşmekte, metnin özetlenmesi kolaylaşmaktadır. Küçük yapı incelemeleri büyük yapının anlaşılmasını sağladığı gibi büyük yapı incelemeleri de metnin üst yapısının anlaşılmasını kolaylaştırmaktadır. Bu nedenle metindilbilimden Türkçe öğretiminde yararlanılması gerekmektedir.

Metindilbilim araştırmaları genellikle metinlerin çözümlenmesine odaklanmıştır. Metindilbilgisel bilgiyi Türkçe öğretimi ile birleştirmeye yönelik araştırmalar oldukça sınırlıdır. Türkçe Dersi Öğretim Programı kazanımlarını (Çağlar ve Canbulat, 2021; Temizkan, 2016), Türkçe ders kitaplarındaki etkinlikleri (Dilidüzgün, 2017; Genç, 2019; Dilidüzgün ve Genç, 2019; Temizkan, 2016) metindilbilimsel açıdan inceleyen, öyküleyici ve bilgilendirici metin türlerine yönelik örnek metindilbilimsel etkinlikler sunan (Dilidüzgün, 2017), metindilbilim dersinin Türkçe öğretmen adaylarının okuma etkinlikleri geliştirme yetilerine etkisini inceleyen (Dilidüzgün, 2013b), derin ve yüzey yapı ilişkileri bağlamında, temel dil becerilerinin eğitimi sürecinde belirleyici olan unsurları tespit eden (Onan, 2015), öyküleyici metinlerin anlaşılmasında metindilbilimsel çözümlene yönteminin etkisini belirleyen (Yılmaz ve Topal, 2010), bazı dilbilim kavramlarının Türkçe öğretiminde somut olarak nasıl yer alabileceğini örnekleyen (Çağlayan Dilber, 2017) çalışmalarda metindilbilim ile Türkçe öğretimi ilişkilendirilmeye çalışılmıştır.

Metindilbilim dersleri 2018'den beri Türkçe öğretmenliği lisans programlarında zorunlu derslerden biridir. Dersin içeriğinde "Metindilbilimin temel ilke ve kavramları (tümece, önerme, sözce; metin ve metinsellik ölçütleri: üretici/metin ve alıcı merkezli), metin türü, söylem ve metin türü sınıflamaları; metin türlerinin dilsel görünümleri; anlatı söylemi, anlatı metinleri ve dil aktarımı; söz eylem kuramı" yer almaktadır. Dersin içeriği metindilbilim ile Türkçe öğretimi kazanımları arasında ilişki kurmayı vurgulamamaktadır. Oysa Türkçe dersi kazanımlarında metindilbilimin izlerine rastlanmaktadır. Kazanımların gerçekleştirilmesi sürecinde kullanılabilir etkinliklerin geliştirmesinde metindilbilimsel bilginin okuma eğitimi ile nasıl ilişkilendirilebileceği örneklerle öğretmen adaylarının dikkatine sunulmalıdır. Bu araştırmada etkinlik örnekleriyle verilen metindilbilim derslerinin Türkçe öğretmeni adaylarının hazırladıkları okuma etkinliklerini nasıl etkilediğini belirlemek amaçlanmıştır. Araştırma sonuçlarının, metindilbilim ile Türkçe öğretimi arasında ilişki kuran sınırlı sayıda araştırmalara birikimsel bir katkı sunacağı öngörülmektedir. Araştırma problemi "Metindilbilim bilgisinin Türkçe öğretmeni adaylarının hazırladıkları okuma etkinliklerine etkisi nasıldır?" sorusuna odaklanmaktadır. Konu řu alt problemlerle ele alınmıştır:

1. Önteste ve sonteste hazırlanan etkinliklerin program kazanımlarına göre dağılımı nasıldır?
2. Önteste ve sonteste hazırlanan etkinliklerin metindilbilimsel ölçütlere göre dağılımı nasıldır?
3. Önteste ve sonteste hazırlanan metindilbilimsel etkinlikler arasında anlamlı bir fark var mıdır?

YÖNTEM

Araştırmada Türkçe öğretimi ile ilişkilendirilmiş metindilbilim derslerinin öğretmen adaylarının okuma etkinliklerini nasıl etkilediğini incelemek amaçlandığı için, deney öncesi modellerden kontrol grupsuz öntest-sontest modeli kullanılmıştır. Bu modelde deneysel işleme başlanmadan önce bir test uygulanıp durum tespiti yapılmaktadır. Deneysel işlemler sürecinin sonunda aynı test tekrar uygulanarak grubun ortalamaları arasındaki farka bakılmaktadır (Sönmez ve Alacapınar, 2014). Araştırmanın öntest ve sontest aşamalarında öğretmen adaylarına Ömer Seyfettin'in Forsa adlı öyküsü verilmiştir ve bu metne dayalı olarak 7. sınıf düzeyinde okuduğunu anlama etkinlikleri hazırlamaları istenmiştir. Bu etkinliklerin Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda yer alan kazanımlara ve metindilbilimsel ölçütlere göre dağılımı belirlenmiştir. Deneysel işlemler süreci metindilbilim dersleri içinde 14 hafta sürmüştür. Dersin içeriği YÖK tarafından belirlenen konularla yürütölmüştür, konuların işlenmesinde metinsellik ölçütleri ve metin türlerinin dilsel görünümleri Türkçe dersi ile ilişkilendirilerek verilmiştir. Konuların öğretim programındaki kazanımlarla ilişkisi kurulmuştur ve okuma ve yazma eğitiminde bu bilgilerden yararlanma yolları örneklenmiştir.

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu bir eğitim faköltesinin Türkçe öğretmenliği bölümünde okuyan 3. sınıf öğrencileri oluşurmaktadır. Türkçe öğretmenliği programında metindilbilim dersi 3. sınıflarda zorunlu derstir. Ders, araştırmacı tarafından verilmiştir. Dersi 53 öğrenci almıştır, ancak araştırma, gönüllü olarak katılan 41 öğrenci ile yürütölmüştür.

Öğretmen adayları araştırmanın öntestinde 280, sontestinde 440 etkinlik tasarlamışlardır. Araştırma kapsamında incelenen etkinliklerin program kazanımlarına, metindilbilimsel niteliklerine ve program dışı oluşuna göre dağılımı Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1. İncelenen etkinliklerin program kazanımlarına, metindilbilimsel niteliklerine ve program dışı oluşuna göre dağılımı

	Program Kazanımı	Metindilbilimsel	Program dışı	Toplam
Öntest	253	18	9	280
Sontest	153	270	17	440

Öntestte toplam 280, sontestte toplam 440 etkinlik incelenmiştir. Öntestte 9, sontestte 17 etkinliğin okuma programı dışında veya 7. sınıf kazanımları ile ilgisiz olduğu belirlenmiştir. Bu etkinlikler inceleme dışında tutulmuştur.

Veri Analizi

Öntestte ve sontestte hazırlanan etkinliklerin program kazanımlarına ve metindilbilimsel ölçütlere göre dağılımının nasıl olduğunu belirlemek için verilere betimsel analiz uygulanmıştır. Betimsel analiz, araştırmanın kavramsal yapısının önceden açıkça belirlendiği araştırmalarda kullanılmaktadır. Kavramsal yapıda bulunan temalara göre veri seti özetlenip yorumlanmaktadır. Bu araştırmada Türkçe Dersi Öğretim Programı kazanımları ve metindilbilimsel ölçütler kavramsal çerçeveyi, dolayısıyla temaları oluşturmaktadır. Bu temalar çerçevesinde yapılan analiz sonuçları frekans tablosu halinde sunulmuştur.

Öntestte ve son testte metindilbilimsel etkinlik yazma açısından anlamlı bir fark olup olmadığını belirlemek için öncelikle verilerin normal dağılıp dağılmadığına bakılmıştır. Yapılan betimsel analizde fark puanlarının ortalama (6.14) ve ortanca (5.0) değerlerinin yakın olduğu, çarpıklık (.959) ve basıklık (1.06) katsayılarının +/-1 sınırlarına yakın olduğu görülmüştür. Yapılan normallik testinde Kolmogorov-Smirnov testi p değeri .072 olarak belirlenmiştir. $P>.05$ olduğu için dağılımın normal olduğu sonucuna varılmıştır. Bu sonuçlara dayanarak analizde parametrik ilişkili örneklem t testi uygulanmıştır.

Araştırmanın Güvenirliği

Araştırmanın güvenilirliğini sağlamak için öntest ve sontest örneklerinden rastgele seçilen 10’ar çalışma ikinci bir uzman tarafından kodlanmıştır. Uzmanlar arası uyum Miles ve Huberman (2019) tarafından geliştirilen güvenilirlik katsayısı formülü ile hesaplanmıştır. Bu formüle göre güvenilirlik katsayısı “uzlaşılan kod sayısı / uzlaşılan kod sayısı + uzlaşılmayan kod sayısı”na eşittir ve kodlayıcılar arasında görüş birliğinin en az %80 olması beklenmektedir (Miles ve Huberman, 2019). Uzmanlar arası uyumun program kazanımlarında ve metin yapı ölçütlerinde %100 olduğu görülmüştür.

BULGULAR

Araştırmanın birinci alt problemi öntestte ve sontestte hazırlanan etkinliklerin program kazanımlarına göre dağılımının nasıl olduğunu belirlemeye yöneliktir. Bu amaçla yapılan betimsel analiz Tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo 2. Öntestte ve sontestte hazırlanan etkinliklerin program kazanımlarına göre dağılımı

Program kazanımlarına göre dağılım	Öntest	Sontest
Akıcı Okuma (öntest f=4 / sontest f=8)		
T.7.3.1. Noktalama işaretlerine dikkat ederek sesli ve sessiz okur.	2	2
T.7.3.4. Okuma stratejilerini kullanır.	2	6
Söz Varlığı (öntest f=16 / sontest f=118)		
T.7.3.5. Bağlamdan yararlanarak bilmediği kelime ve kelime gruplarının anlamını tahmin eder.	6	10
T.7.3.6. Deyim ve atasözlerinin metne katkısını belirler.	1	9

T.7.3.7. Metni oluşturan unsurlar arasındaki geçiş ve bağlantı ifadelerinin anlama olan katkısını değerlendirir.	1	35
T.7.3.8. Metindeki söz sanatlarını tespit eder.	6	11
T.7.3.9. Çekim eklerinin işlevlerini ayırt eder.	1	18
T.7.3.10. Basit, türemiş ve birleşik fiilleri ayırt eder.	0	7
T.7.3.11. Zarfların metnin anlamına olan katkısını açıklar.	0	4
T.7.3.12. Fiillerin anlam özelliklerini fark eder.	0	3
T.7.3.13. Anlatım bozukluklarını tespit eder.	1	19
Anlama (öntest f=251 / sontest f=299)		
T.7.3.14. Görsellerden ve başlıktan hareketle okuyacağı metnin konusunu tahmin eder.	2	2
T.7.3.15. Okuduklarını özetler.	14	40
T.7.3.16. Metnin konusunu belirler.	15	39
T.7.3.17. Metnin ana fikrini/ana duygusunu belirler.	22	33
T.7.3.19. Metinle ilgili soruları cevaplar.	97	56
T.7.3.20. Metinle ilgili sorular sorar.	3	1
T.7.3.21. Metindeki hikâye unsurlarını belirler.	14	42
T.7.3.22. Metnin içeriğini yorumlar.	27	12
T.7.3.23. Metnin içeriğine uygun başlık/başlıklar belirler.	25	45
T.7.3.24. Metinde ele alınan sorunlara farklı çözümler üretir.	4	0
T.7.3.26. Metindeki gerçek ve kurgusal unsurları ayırt eder.	3	3
T.7.3.28. Okudukları ile ilgili çıkarımlarda bulunur.	12	13
T.7.3.29. Metin türlerini ayırt eder.	6	9
T.7.3.30. Görsellerle ilgili soruları cevaplar.	5	0
T.7.3.36. Metindeki anlatım biçimlerini belirler.	2	4
TOPLAM	271	423

Programla ilişkili olarak öntestte 271 etkinlik, sontestte 423 etkinlik belirlenmiştir. Bu etkinliklerin tamamı program ile ilişkilidir, ancak bir kısmı metindilbilimle ilişkilidir. Öntestte 18, sontestte 270 etkinlik metindilbilimle ilişkilendirilmiştir. Bulgularda en çok dikkat çeken sonuç öntestte dil bilgisini okuma ile ilişkilendiren çok az etkinlik yer alırken sontestte bu türden etkinliklerin artış göstermesidir. “Söz varlığı” ile ilişkili kazanımlar arasında yer alan dil bilgisi unsurlarının okuma metni ile ilişkilendirildiği etkinlik sayısı öntestte sadece 3 iken sontestte 86’ya çıkmıştır. Öğretmen adaylarından metin merkezli etkinlikler üretmeleri istendiği için, anlama ile ilişkili kazanımlardan “Metinde ele alınan sorunlara farklı çözümler üretir.” kazanımına yönelik öntestte etkinlikler varken sontestte etkinlik yer almamıştır. “Metinle ilgili soruları cevaplar” kazanımına yönelik öntestte daha çok etkinlik varken (f=97) sontestte daha azdır (f=56). Öntestte okuduğunu anlama soruları metnin yüzey anlamında yer alan 5N1K tarzı sorulardır. Metne dayalı daha farklı etkinlikler tasarlamayı öğrendikten sonra öğretmen adayları sadece yüzey anlama dayalı etkinliklerden uzaklaşmışlar, özetleme, konuyu ana fikri, başlığı ve hikaye unsurlarını belirleme etkinliklerine yönelmişlerdir.

Araştırmanın ikinci alt problemi öntestte ve sontestte hazırlanan etkinliklerin metindilbilimsel ölçütlere göre dağılımını belirlemeye yöneliktir. Bu amaçla yapılan betimsel analiz sonuçları Tablo 3’te sunulmuştur.

Tablo 3. Öntestte ve sontestte hazırlanan etkinliklerin metindilbilimsel ölçütlere göre dağılımı

Metin Yapı Ölçütleri	Metin Yapı Ölçütlerine Dayalı Etkinlikler	Öntest f	Sontest f
Küçük ölçekli yapı	Gönderim	0	30
	Eksilti	0	18
	Bağlaçlar	0	20
	Zaman uyumu ve görünüş	0	3
	Sözcüksel bağlaşıklık: Yineleme	0	11
	Sözcüksel bağlaşıklık: Eşdizimsel örüntüleme	0	15
Büyük ölçekli yapı	Başlık	6	23
	Konu	0	17
	Anahtar sözcükler	0	11
	Ana düşünce tümcesi	1	18
	Konu değişimi belirleyicileri		11
	İçerik şeması	3	15
	Bişem: Sözdizimsel yapılar	0	2
	Bişem: Anlamsal yapılar	0	19
	Anlatıcı bakış açısı ve anlatım tutumu	0	6
	Özet	2	19
Sonuç tümcesi	0	2	
Üst yapı	Üst yapı	6	28
	TOPLAM	18	270

Tablo 3'te görüldüğü gibi öntestte metindilbilimle ilişki kuran 18 etkinlik belirlenmiştir, bu sayı bütün etkinliklerin %6.64'üne karşılık gelmektedir. Sontestte metindilbilimle ilişki kuran 270 etkinlik belirlenmiştir, bu sayı bütün etkinliklerin %63.83'üne karşılık gelmektedir. Öntestte sadece başlık, ana düşünce, içerik şeması, özet ve üst yapıyla ilişkili etkinlikler yer almaktadır. Son testte metindilbilimsel ölçütlerin tamamıyla ilişkili etkinlikler yer almaktadır.

Araştırmanın son alt problemi öntestte ve sontestte hazırlanan metindilbilimsel etkinlikler arasında anlamlı bir fark olup olmadığını belirlemeye yöneliktir. Bu amaçla yapılan eşleştirilmiş gruplar *t* testi Tablo 4'te sunulmuştur.

Tablo 4. Öntestte ve sontestte hazırlanan metindilbilimsel etkinlikler arasındaki fark

	N	Ortalama	S	sd	t	p
Öntest	41	.44	.71			
Sontest	41	6.58	3.71	40	10.43	.000

Tablo 4'te görüldüğü gibi öğretmen adaylarının öntestte hazırladıkları metindilbilimsel etkinliklerin ortalaması .44 iken metindilbilim dersleri sonrasında hazırlanan metindilbilimsel etkinliklerin ortalaması 6.58'dir. Aradaki fark istatistiksel olarak anlamlıdır [$t(19)=10.43, p<.05$].

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Bu çalışmada metindilbilim bilgisinin Türkçe öğretmeni adaylarının hazırladıkları okuma etkinliklerine etkisini incelemek amaçlanmıştır. Araştırma öntest-sontest kontrol grupsuz desende yürütülmüştür. Araştırmanın deneysel sürecinde metindilbilimsel bilgi Türkçe öğretimi kazanımlarıyla ilişkilendirilerek ve okuma ve yazma becerilerini geliştirmek üzere yapılabilecek etkinlik örnekleri tanıtılarak yürütülmüştür. Öğretmen adaylarından Ömer Seyfettin'in Forsa adlı öyküsüne yönelik, 7. sınıf okuma kazanımlarına ilişkin etkinlikler tasarlamaları istenmiştir. Öğretmen adayları öntestte 280, sontestte 440 etkinlik tasarlamışlardır. Öntestte 9, sontestte 17 etkinliğin okuma programı dışında veya 7. sınıf kazanımları ile ilgisiz olduğu belirlenmiştir. Bu etkinlikler inceleme dışında tutulmuştur. Araştırma sonucunda öğretmen adaylarının öğretim programıyla ilişkili olarak öntestte 271, sontestte 423 etkinlik hazırladıkları görülmüştür. Hazırlanan etkinliklerin öntestte 18'inin, sontestte 270'inin metindilbilimsel ölçütlerle ilişkili olduğu belirlenmiştir. Öntestte yer alan metindilbilimsel etkinliklerin oranı %6,64 iken sontestte %63.83 olmuştur. Yapılan analizler sonucunda aradaki farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmüştür.

Bu sonuçlar metindilbilim derslerinin Türkçe öğretimi ile ilişkilendirilerek yürütülmesinin tasarlanan etkinliklerin hem sayısını artırdığını hem de niteliğini değiştirdiğini göstermektedir. Nitelik değişimi kazanımı aynen tekrarlayan etkinliklerden, kazanıma ulaşmayı sağlan etkinliklere doğru olmuştur. Bu da öğrenciden doğrudan bir işi başarmasını beklemek yerine nasıl başaracağını adım adım sezdiren etkinlikler planlamak anlamına gelmektedir. Metindilbilimden okuma eğitimi kazanımlarını gerçekleştirmek için yararlanılması gerekmektedir.

Türkiye'de dilbilimsel çalışmalar uzun yıllardır süregeldiği halde bu birikimin Türkçe öğretimine yansması yavaş yavaş gerçekleşmektedir. Kocaman (2009), Türkiye'de yapılan dilbilim çalışmalarını incelediği araştırmasında, dilbilim araştırmalarının Türkoloji alanına yetince yansmadığını belirlemiş ve dilbilim ile Türkoloji arasında ortak çalışmalara yönelmenin, her iki alandaki uzmanların daha işlevsel ve bütüncül çalışmalar ortaya koyabileceğini vurgulamıştır. Metindilbilim dersinin YÖK tarafından 2018'de lisans programlarında yapılan güncellemeler sonrasında zorunlu hale gelmesi, dilbilimsel bilgileri Türkçe öğretimi alanına taşıma çabasının sonucu olarak değerlendirilebilir. Ancak Türkçe öğretmenliği programında zorunlu hale getirilen dersin içeriği oldukça kuramsal bir görünümde. Topuzkanamış (2021), yeni Program'ın ortaokul Türkçe derslerine uygunluğunu incelediği çalışmasında dilbilim dersinin içeriğinin dilbilim tarihi konularına yoğunlaşması, metindilbilim dersinin temel kuramsal bilgileri içermesi nedeniyle bu derslerle Türkçe dersi kazanımları arasında doğrudan ilişki kurulamadığını belirtmektedir.

Türkçe öğretimi ile dilbilimi arasındaki ilişkinin işlevsel bir hal alması için derslerin içeriği Türkçe öğretimiyle ilişkili hale getirilmelidir. Sadece Türkçe eğitimi programının güncellenmesi iki disiplini

birleştirmek için yeterli olmayabilir. Konunun uzmanlarının Türkçe Dersi Öğretim Programı'ndaki kazanımlarla ilişkilendirilebilecek dilbilimsel konuları tanıtılması ve örnekleme, Türkçe öğretmenlerinin kolayca anlayıp kullanabileceği açıklama ve örneklerle öğretici makaleler veya kitaplar hazırlamaları dilbilimsel bilgilerden Türkçe öğretiminin daha çok yararlanmasını sağlayacaktır. 2005'te hazırlanan Türkçe Dersi Öğretim Programı yapılandırıcı öğretimin uygulamaya yansımaları için adeta özel öğretim yöntemleri kitabı gibi hazırlanmıştı. Program'da, gerekli kuramsal bilgiler açıklanmış ve etkinlik örnekleri sunulmuştu. Dilbilimsel birikimin Türkçe öğretiminde etkili şekilde kullanılması için de benzer bir yol kullanılabilir.

KAYNAKLAR

- Çağlar, M. Ç ve Canbulat, M. (2021). Türkçe öğretim programının ve Türkçe ders kitabının dilbilim açısından incelenmesi. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 9(1), 210-224. <https://doi.org/10.16916/aded.785043>
- Dilidüzgün, Ş. (2010). Türkçe derslerinde metin etkinliklerinin okuma-anlama kazanımlarını gerçekleştirme yeterliği, bir öykü örneği. *Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13(1), 13-30.
- Dilidüzgün, Ş. (2013a). Ortaokul Türkçe derslerinde oku(ma)dan özet yaz(ma)ya. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 46(2), 47-68.
- Dilidüzgün, Ş. (2013b). Metindilbilim dersinin Türkçe öğretmen adaylarının okuma etkinlikleri geliştirme yetilerine etkisi. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 8(1), 1239-1258,
- Dilidüzgün, Ş. (2017). *Metindilbilim ve Türkçe öğretimi uygulamalı bir yaklaşım*. Anı.
- Dilidüzgün, Ş. ve Genç, Ş. (2019). Ortaokul Türkçe dersi okuma etkinliklerinin okuma eğitimi kapsamında metindilbilimsel bağlamda değerlendirilmesi. *International Journal of Language Academy*, 7(2), 107/126. <http://dx.doi.org/10.18033/ijla.4146>
- Karadağ, Ö. (2019). Türkçe ders kitaplarında yer alan özetleme etkinlikleri üzerine bir değerlendirme. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 7(2), 469-485. <https://doi.org/10.16916/aded.449294>
- Kaya, K. (2021). *Anlama eğitiminde konu ana fikir özetleme öğretiminin program ders kitabı ve öğretmen görüşleri çerçevesinde değerlendirilmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Kocaman, A. (2009). Dilbilim ve Türkçe incelemeleri. *International Journal of Central Asian Studies*, 13, 365-371.
- Miles, M. B. ve Huberman, A. M. (2019). *Nitel veri analizi*. (3. Baskı). (S. Akbaba Altun & A. Ersoy, Çev. ed.) Pegem.
- Onan, B. (2015). Derin yapı yüzey yapı ilişkisi bağlamında temel dil becerileri üzerine bir analiz çalışması. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 3(3), 91-110. <https://doi.org/10.16916/aded.50911>
- Sönmez, V. ve Alacapınar, F. (2014). *Örneklendirilmiş bilimsel araştırma yöntemleri*. (3. Baskı). Anı.
- Temizkan, M. (2016). Türkçe dersi öğrenci çalışma kitaplarındaki okuma etkinliklerinin metin yapısı açısından değerlendirilmesi. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 4(1), 31-52. <http://dx.doi.org/10.16916/aded.99176>
- Topuzkanamış, E. (2021). Yeni Türkçe öğretmenliği lisans programının ortaokula uygunluğu. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 25(2), 565-582.
- Ülper, H ve Karagül, S. (2010). *Özetleme becerisinin kazandırılmasına yönelik etkinlikler: Ders kitapları temelinde bir araştırma*. III. Uluslararası Türkçe Eğitimi Kurultayı Bildirileri 1-3 Temmuz 2010, İzmir.
- Yılmaz, E. ve Topal, Z. (2010). Türkçe öğretiminde metindilbilimsel çözümleme yönteminin uygulanması. *TÜBAR-XXVII*, 775-788.